

РОЗДІЛ 1

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 378

НИЧКАЛО Н. Г.

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ СУЧАСНИХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Автором проаналізовано особливості обґрунтування концепцій сучасних науково-педагогічних досліджень. Охарактеризовано нетрадиційні підходи до обґрунтування авторських (індивідуальних), колективних (окремих творчих груп або різних наукових шкіл) дослідницьких концепцій. Доведено, що концепції, поняттєво-термінологічний апарат, етапи наукового пошуку та методи, що використовуються на кожному етапі дослідження, відрізняються, що зумовлюється специфікою наукових напрямів, визначеної мети і завдань, які обґрунтовані кожним дослідником.

Ключові слова: концепція, концепції науково-педагогічних досліджень, індивідуальні, колективні дослідження, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, наукова новизна, практичне і теоретичне значення дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Творчий доробок вітчизняних і зарубіжних науковців слугує ґрунтовним методологічним фундаментом для аналізу традиційних і нових, нетрадиційних, підходів до обґрунтування дослідницьких концепцій, як авторських (індивідуальних), так і колективних (окремих творчих груп або різних наукових шкіл). Водночас, як справедливо наголошував відомий дидакт, вчений-енциклопедист С.У. Гончаренко, відчувається гостра нестача «концептуальних ідей, знань культурно-історичного досвіду розвитку освіти, наукових основ організації педагогічних

досліджень, ... великі труднощі у виборі їх мети, засобів, способів оцінювання результатів» [4].

Виклад основного матеріалу. Передусім вважаємо за доцільне звернутися суті поняття «концепція». Так, «концепція» (від лат. – conspectio) розглядається як система поглядів, те або інше розуміння явищ, процесів; єдиний, визначальний задум, провідна думка, будь-якого твору, наукової праці і т. д. [9, с. 252]. Це загальноприйняте визначення, відоме з давніх часів, зміст якого викладено у словниках іншомовних слів, а також у тлумачних словниках, виданих в різних країнах, в тому числі і в Україні. У «Великому

тлумачному словнику сучасної української мови» [3, с. 571] «концепція» тлумачиться як система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ; ідейний задум твору. Як бачимо, суттєвих відмінностей у визначенні змісту цих понять немає.

З урахуванням вже давно усталених підходів дослідники філософських, соціологічних, педагогічних, психологічних та інших проблем визначають суть цього поняття з урахуванням призначення і мети тієї чи іншої галузі наукового знання. У педагогічній науці концепція визначає напрями наукових пошуків, методологію і методику дослідження, організацію експериментальної роботи на кожному її етапі. Вона також зумовлює відповідні підходи до діагностування, вимірювання проміжних і кінцевих результатів наукового пошуку, їх узагальнення та обґрунтування перспектив (чи прогнозу) у подальшому розвитку цієї проблеми. Наголосимо, що кожна концепція, обґрунтована на теоретико-методологічних засадах згідно із задумом її автора (чи колективу авторів), впливає на цілісне розуміння педагогічних процесів, визначення підходів до теоретичного обґрунтування мети і завдань тієї чи іншої освітянської підсистеми (дошкільця, початкової, основної, старшої школи, професійно-технічної освіти, вищої освіти, післядипломної освіти), а також різних типів навчальних закладів.

Цілком закономірним є те, що автори різних педагогічних концепцій особливу увагу приділяють методологічному обґрунтуванню принципів, що стають фундаментом, основою для розробки стратегії освітньо-виховної діяльності й відповідно – різних програм модернізації освіти, а також напрямів і засобів їх реалізації на кожному етапі. Слід зазначити, що окремі принципи, обґрунтовані в різних концепціях, або сукупність таких принципів, суттєво впливають на розробку тих чи інших теорій.

У зв'язку з викладеним вище вважаємо за доцільне наголосити, що теорія – це система принципів, законів, категорій, понять, концепцій, що описує відносно однорідне, цілісне явище або сукупність його елементів, функцій. До критеріїв наукових теорій відносять: відносно завершену логічну структуру (принципи, поняття), наявність теоретичних конструктів (положень, гіпотез, концепцій тощо), а також положень, доказів, що поєднують ці конструкти з іншими теоріями й наявними фактами. Теорію розглядають як форму вірогідного наукового знання про деяку сукупність об'єктів, котрі яв-

ляють собою систему взаємопов'язаних тверджень і доказів. Вона також охоплює методи пояснення і прогнозування явищ цієї предметної галузі [7, с. 381].

Якщо звернутися до теорій освіти, то вони складаються з таких основних компонентів: філософського, соціально-економічного, педагогічного та соціально-психологічного. Зрозуміло, що вони тісно пов'язані між собою й взаємно впливають один на одного. У різні часи народжувалися різні теорії змісту освіти, зокрема *теорія дидактичного матеріалізму* (за назвою книги Ф.Д. Деєрпфельда) її прихильників називали енциклопедистами (Я.А. Коменський, Дж. Мільтон, І.Б. Бєсєдов); *теорія дидактичного формалізму* (кінець XVIII ст. – Е. Шмідт); *теорія дидактичного утилітаризму* (кінець XIX – початок XX століття, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер); *теорія гуманістичної освіти* від кінця 60-х років XX ст. (одна із провідних теорій американської педагогіки); *теорія функціонального аналізу*; *теорія «педагогіки свободи»*; *теорія особистісно-орієнтованої освіти* [7, с. 580–583]; *теорія педагогічної майстерності і педагогіки добра* (Іван Зязюн).

Не маючи можливості хоча б коротко розкрити головні ідеї цих теорій, а також багатьох інших (польських, німецьких, чеських, американських), зазначимо, що в рамках кожної з них народилися різні концепції і концептуальні теорії. У свою чергу, наголосимо, що сукупність концептуальних ідей і концепцій стає фундаментом для обґрунтування нових теорій. Як бачимо, маємо діалектичний взаємозв'язок: концепція → теорія (і) → нові концепції → нова теорія.

Вважаємо за доцільне проілюструвати цей діалектичний процес на прикладі окремих досліджень, що здійснюються в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, директором якого є талановитий вчений-філософ, творець теорії педагогічної майстерності і теорії педагогіки добра академік Іван Зязюн. Саме за його ініціативою впродовж трьох останніх років здійснювалося дослідження «*Естетичні та етичні засади особистісного розвитку педагога*». Наукове керівництво цим дослідженням здійснювала професор, доктор педагогічних наук Олена Отич – учениця академіка Івана Зязюна.

Актуальність проблеми цього колективного дослідження зумовлена визначальною залежністю якості освіти, результативності впровадження інноваційних педагогічних підходів і технологій та ефективності професійної діяль-

ності педагога від рівня розвитку його особистості, її зрілості, цілісності, гармонійності й конгруентності. Науковий пошук з цієї ґрунтується на принципі *людиноцентризму* (В. Кремень) та *особистісно-діяльнісному, культурологічному й інтегративному підходах в освіті*.

В основу концепції дослідження покладено ідею щодо розуміння педагогічної майстерності як комплексу властивостей і якостей особистості вчителя, що забезпечують ефективність його педагогічної діяльності на рефлексивній основі (Іван Зязюн). Оскільки формування цих якостей у процесі професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів уможливується лише на індивідуально-творчому рівні саморозвитку ними своєї особистості, то перед педагогічною наукою постає завдання пошуку механізмів перетворення зовнішнього педагогічного впливу на внутрішній, естетичний і моральний орієнтир життя і особистісного розвитку майбутніх педагогів.

З метою дослідження особистісного розвитку педагога в основу наукового пошуку було покладено модель багатовимірної структури особистості Володимира Моргуна. У цій моделі у самостійний інваріант виокремлено потребнісно-вольові естетичні переживання особистості, що зумовлюють усвідомлені й приховані потреби, мотиви, особистісні сенси, цінності, установки. Структура потребнісно-вольових естетичних переживань представлена в моделі у вигляді співвідношення позитивних (прекрасні, піднесені), негативних (потворні, низькі) та амбівалентних (комічні, трагічні) почуттів. Опора на ці почуття та посилена увага до їх розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх учителів стали основними принципами обґрунтування естетичних та етичних засад особистісного розвитку педагога як його саморуку до Ідеалу особистості Вчителя.

Фундаментальними естетичними і етичними засадами особистісного розвитку педагога визначено: метакатегорії естетики й етики; золоте правило етики, категоричний імператив Іммануїла Канта і, до певної міри, теорію «розумного егоїзму» Ганса Сельє. Загальнометодологічними естетичними і етичними засадами особистісного розвитку педагога стали категорії естетики та етики, філософія серця, ідеї видатних педагогів-гуманістів, педагогіка добра Івана Зязюна. Водночас теоретичними естетичними та етичними засадами особистісного розвитку педагога обрано: психологічні теорії особистості вітчизняних і зарубіжних вчених; теорію педагогічної майстерності, педагогічну естетику,

педагогічну етику; теорії педагогічної гармонії, педагогіки культури, педагогіки свободи, педагогіки підтримки, педагогіки естетичного середовища, педагогіки мистецтва та арт-педагогіки. Методичними естетичними та етичними засадами особистісного розвитку педагога стали методичні ідеї, що уможливають реалізацію цього процесу, зокрема: опора у педагогічній діяльності на образ, викликання педагогом в студентів естетичного задоволення від процесу взаємодії з ним (за Іммануїлом Кантом – Wohlgefallen), що спонукає їх до самостійної роботи над собою як руху від почуття – до пізнання – знання – наміру – й власної педагогічної дії, яка приносить естетичне задоволення від її процесу та результатів; вплив на емоції, почуття і переживання студентів, що спричинює трансформацію їхніх актуальних потреб, мотивів, особистісних сенсів, ціннісних орієнтацій, установок тощо, відповідно до естетичного й морального ідеалів, з якими вони прагнуть ідентифікуватися.

Як бачимо, концепція цього фундаментального дослідження є багатоконпонентною, міждисциплінарною і досить складною. Реалізація закладених в ній ідей потребувала *розв'язання комплексу взаємопов'язаних завдань*. Яких саме? Враховуючи важливість цього аспекту, наведемо їх повністю:

1. Виявити філософські, естетичні, морально-етичні, психологічні, педагогічні та методичні ідеї, що можуть бути покладені в основу розробки естетичних та етичних засад особистісного розвитку педагога.
2. З'ясувати механізми та етапи впровадження естетичних та етичних засад особистісного розвитку майбутніх педагогів у практику діяльності сучасних вищих педагогічних навчальних закладів.
3. Здійснити педагогічну діагностику рівнів впровадження естетичних та етичних засад особистісного розвитку майбутнього педагога до змісту професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів на основі розроблених критеріїв і показників.
4. Обґрунтувати концептуальні засади педагогіки мистецтва як засобу особистісного розвитку суб'єктів педагогічного процесу на естетичних та етичних засадах.
5. Визначити педагогічні умови використання мистецтва до системи особистісного розвитку майбутніх педагогів.
6. Розробити та експериментально перевірити ефективність технології особистісного розвитку студентів вищих педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва.
7. Створити й експериментально апробувати навчально-методичне забезпечення особистісного розвитку майбутнього педагога на естетичних та етичних засадах.

Ми навели лише основні завдання. На кожному етапі наукового пошуку ставилися й розв'язувалися проміжні дослідницькі завдання. Це потребувало створення широкої експериментальної бази. Експеримент проводився на базі 9 навчальних закладів, з яких 3 – вищі педагогічні навчальні заклади, 1 професійно-педагогічний навчальний заклад, 1 заклад післядипломної педагогічної освіти, 2 спеціалізовані середні загальноосвітні навчальні заклади художньо-естетичного профілю, 1 гімназія та 1 позашкільний навчальний заклад.

Творча реалізація методологічно обґрунтованої концепції впродовж трьох років дала змогу одержати *фундаментальні наукові результати*, зокрема: визначено принципи особистісного розвитку майбутніх педагогів на естетичних та етичних засадах: принцип гуманізму й людиноцентризму, принцип цінності та самоцінності особистості, принцип розвитку особистості у діяльності; принцип єдності розвитку інтелектуальної, афективної та вольової сфер особистості; принцип урахування рівня сформованості особистісних якостей майбутніх педагогів; принцип опори на образ, ідеал у розвитку особистості; принцип виховання на високому; принцип співробітництва суб'єктів навчального процесу; принцип рефлексивності особистості педагога; принцип детермінації саморозвитку суб'єктів педагогічної діяльності, принцип естетизації й романтизації навчально-виховного процесу тощо.

Дослідниками з'ясовано особливості проявів афективної сфери педагогів, виявлено залежність рівня педагогічної майстерності від ступеня експресивності педагогів, їхньої емоційності, емпатії, педагогічної проникливості, комунікабельності, вміння розпізнавати емоції.

Розроблено та експериментально перевірено естетично і етично орієнтовані технології й методики особистісного розвитку майбутніх педагогів у процесі їхньої професійної підготовки, зокрема: методику розвитку особистісних якостей майбутнього вчителя музики і художньої культури засобами сакрального музичного мистецтва; методику розвитку особистісних якостей майбутніх учителів початкових класів засобами мистецтва; методику формування особистісної готовності класного керівника до організації культурного дозвілля школярів; методику формування особистісної готовності вчителя образотворчого мистецтва до впровадження технологій естетичного виховання учнів в умовах профільного навчання; технологію розвитку особистісних якостей майбутніх дизайнерів-

викладачів; технологію розвитку творчих якостей особистості майбутнього учителя образотворчого мистецтва; технологію особистісного розвитку майбутнього музиканта-педагога, технологію особистісного розвитку студентів професійно-педагогічних навчальних закладів на основі використання мистецтва.

Здобуті наукові результати є інноваційними, мають теоретичне і практичне значення, сприяють розвитку особистісно орієнтованої освіти на засадах людиноцентризму [5, с. 69–70]. Цей досвід наукового пошуку з такої важливої проблеми, а також ґрунтовну концепцію колективного дослідження, покладену в його основу, було схвалено рішенням Президії НАПН України (протокол засідання Президії НАПН України № 8 від 20 жовтня 2011 р.).

Особливу увагу українські дослідники приділяють обґрунтуванню концепції наукового пошуку. Обґрунтування концепції дослідження – це досить складна теоретико-методологічна праця. Її побудова, структура, напрями і кінцевий результат залежать від спрямування дослідження у контексті тієї чи іншої наукової педагогічної субдисципліни. Проілюструємо цю думку на прикладі окремих індивідуальних досліджень, результати яких у формі дисертації на здобуття наукового ступеня доктора (хабілітованого) педагогічних наук захищено у спеціалізованій вченій раді Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Перший приклад: докторська дисертація **Олени Аніщенко «Проблема наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи в історії розвитку педагогічної науки і практики в Україні (кінець XIX – XX століття)»**, захищена за науковим шифром 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» (30 вересня 2009 р.).

В основу концепції цього індивідуального історико-педагогічного дослідження покладено теорії, принципи, підходи (загальнодидактичні, історико-педагогічні, науковості, історизму, системності, теорії пізнання, теорії систем і теорії управління, системно- й особистісно діяльнісний підходи у пізнанні соціальних, педагогічних фактів, явищ, процесів, концептуальні положення філософії, соціології, педагогіки, психології, історії, ергономіки, економіки та ін.). Принципово важливим є той факт, що вибір міждисциплінарного підходу зумовив необхідність виявлення й вивчення історичних, психолого-педагогічних, економічних, соціологічних, медичних та інших джерел. Його використання уможливило урахування результатів комплекс-

них досліджень у різних галузях науки з метою оптимізації праці учнів і педагогів на педагогічному, психофізіологічному, санітарно-гігієнічному економічній та інших рівнях. Олена Аніщенко: дослідницький пошук спрямовувала на виявлення специфіки наукової організації праці (НОП) на різних етапах розвитку педагогічної науки і практики в Україні із урахуванням досягнень у різних наукових галузях, зарубіжного досвіду, особливостей соціально-економічних умов, методологічних засад, нормативно-правової бази НОП учнів на різних історичних етапах розвитку загальноосвітньої і професійної школи.

Враховуючи багатоаспектність досліджуваної проблеми, науковий пошук ґрунтувався на принципах природовідповідності (урахування закономірностей вікового розвитку й особливостей учнів, їхньої гендерної своєрідності, створення оптимального фізичного й розумового навантаження), валеологізації освіти і здоров'язберігаючому підході (передбачає конструювання й запровадження здоров'язберігаючих педагогічних технологій, формування освітнього простору, в якому виключається або мінімізується шкідливий для здоров'я вплив навчального закладу й середовища закладу освіти, передбачається забезпечення сприятливого фізичного й психологічного клімату).

Відповідно до системного підходу, наукова організація праці учнів загальноосвітньої і професійної школи розглядалася дослідником як цілісна проблема, комплексне явище, складові якого досліджуються як частини єдиного цілого. Реалізовувався також *функціонально-прикладний підхід* (джерела інформації, що містять цінні фактичні матеріали, використовуються для науково обґрунтованого запровадження у практику). Соціокультурний підхід уможливив поєднання різноманітних детермінант матеріального й духовного характеру, що впливають на конструювання й впровадження відповідних заходів з наукової організації праці. Звернення до теорії функціональних систем дало змогу комплексно вивчити літературні джерела, в яких висвітлено фізіологічні стани учнів, які виконують розумову й фізичну працю, умови середовища закладів освіти, мету їхньої діяльності та ін.

Здійснюючи науковий пошук, Олена Аніщенко виходила з того, що основні тенденції у розвитку НОП учнів і складові наукової організації праці не є сталими характеристиками. Вони зазнавали змін на різних історичних етапах розвитку загальноосвітньої і професійної школи.

Для реалізації положень цієї концепції було визначено 10 основних дослідницьких завдань:

1. Вивчити загальний стан розвитку теорії і практики наукової організації праці у педагогічній науці.
2. Розкрити сутність ключових понять і структуру наукової організації праці учнів.
3. Теоретично обґрунтувати періодизацію розвитку наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи в Україні.
4. Схарактеризувати особливості наукової організації праці учнів загальноосвітньої школи у контексті педологічних досліджень.
5. Виявити тенденції розвитку наукової організації праці учнів у загальноосвітніх і професійних навчальних закладах в Україні.
6. Проаналізувати основні напрями та організаційні форми професійно-педагогічної підготовки педагогів до організації праці учнів на наукових засадах.
7. Розкрити структуру професійно-педагогічної компетентності вчителя з наукової організації праці в умовах інформаційно-технологічного розвитку суспільства.
8. Вивчити підходи до підручникотворення у контексті наукової організації праці учнів.
9. Здійснити прогностичне обґрунтування міждисциплінарного підходу до НОП учнів загальноосвітньої і професійної школи.
10. Розробити і запровадити у вищих педагогічних навчальних закладах спецкурс з проблеми НОП учнів в історії розвитку загальноосвітньої школи в Україні.

Для такого дослідження необхідно було визначити хронологічні й територіальні межі дослідження, а також використати комплекс таких взаємопов'язаних дослідницьких методів, яких потребує саме історико-педагогічне дослідження.

Які ж результати цього індивідуального історико-педагогічного дослідження? Зрозуміло, що вони оцінюються за *науковою новизною і теоретичним значенням*.

В індивідуальному дослідженні Олени Аніщенко вони полягають у тому, що у вітчизняній педагогічній науці *вперше*: здійснено системний аналіз проблеми наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи у педагогічній теорії і практиці в Україні на основі міждисциплінарного підходу; обґрунтовано періодизацію розвитку наукової організації праці учнів у загальноосвітній і професійній школі; виявлено тенденції та особливості розвитку наукової організації праці учнів на різних історичних етапах і виокремлено її структуру; у науковий обіг введено 60 архівних справ, в яких міститься близько 120 документів і матеріалів, а також факти, теоретичні ідеї з наукової орга-

нізації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи, раніше не відомі широкому загалу науковців; розроблено авторську хронологічну таблицю, яка охоплює 112 історичних фактів, подій і даних, що дали змогу цілісно схарактеризувати проблему НОП учнів на різних етапах розвитку загальноосвітньої і професійної школи в Україні; виявлено і проаналізовано основні напрями та організаційні форми професійно-педагогічної підготовки педагогів до організації праці учнів на наукових засадах; прогностично обґрунтовано міждисциплінарний підхід до наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи із урахуванням здобутків вітчизняної і зарубіжної педагогічної науки і практики, інформатизації освіти; виявлено раціональні ідеї досвіду реалізації заходів з НОП у загальноосвітній і професійній школі наприкінці XIX – у XX столітті. *Уточнено і конкретизовано* термінологічний апарат, сутність і зміст наукової організації праці учнів на основі міждисциплінарного підходу. *Подальшого розвитку набули* положення щодо специфічності соціально-економічних умов, методологічних засад, нормативно-правової бази наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи; наукової організації праці учнів на виробництві; порівняльно-педагогічного аналізу НОП у вітчизняній і зарубіжній школі; ролі науково-дослідних установ у розвитку теорії і практики наукової організації праці учнів, а також підходів до підручникотворення [1, с. 5–10].

Як бачимо, концепція цього індивідуального дослідження враховує специфіку історико-педагогічного наукового пошуку. Тому її обґрунтування і побудова помітно відрізняється від досліджень інших типів.

Другий приклад: докторська праця Андрія Каплуна «*Розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець XIX – XX ст.)*» за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» (захищена 22 червня 2011 р.).

Предмет цього дослідження – основні напрями і тенденції розвитку національних систем професійної освіти в Болгарії і Польщі в кінці XIX – XX столітті. Дисертант поставив мету – на основі порівняльно-педагогічного аналізу виявити тенденції й особливості розвитку систем професійної освіти Болгарії і Польщі, управління ними на різних історичних етапах та обґрунтувати можливості творчого використання в Україні прогресивних ідей досвіду підготовки кваліфікованих кадрів у системах професійної освіти і навчання цих країн.

Концепція цього індивідуального дослідження ґрунтується на положенні про те, що розв'язання проблем розвитку систем підготовки робітників до здійснення професійних функцій впливає із сучасних концепцій розвитку суспільства, складовою якого є професійна освіта. В основу наукового пошуку покладено сучасні теорії розвитку людського, соціального і культурного капіталу; впливу ринку праці на обґрунтування вимог до підготовки кваліфікованого конкурентоспроможного робітника; положення концепції неперервної освіти, динамічного розвитку особистості фахівця; провідні положення професійної педагогіки щодо системного зв'язку навчально-виховного процесу у закладах професійної освіти з відповідною галуззю виробництва (С. Батишев); положення педагогіки і психології праці, зокрема ергатичної системи, яка охоплює «людину – працю – професійне середовище», поєднання загальної і професійної підготовки, її фундаменталізації в системі професійної освіти і навчання; положення щодо випереджувального підходу в організації підготовки виробничого персоналу з урахуванням євроінтеграційного простору і динамічних змін, що відбуваються на національному і європейському ринках праці.

Це порівняльно-педагогічне дослідження здійснювалося на засадах принципів історизму, полікультурності, детермінізму, системності, всебічності вивчення явищ та процесів, взаємозв'язку та взаємозумовленості явищ; диференціації й інтеграції; поетапності розкриття сутності ідеї реформування системи професійної освіти і навчання як основи модернізації процесу підготовки кваліфікованих робітників; використання структурно-функціонального, системного, прогностичного, синергетичного, діяльнісного підходів до організації та здійснення професійної підготовки майбутнього конкурентоспроможного робітника; цілісного вивчення систем професійної освіти Болгарії і Польщі.

Дослідження ґрунтувалося на проблемно-порівняльному методі, що дало змогу синтезувати розвиток досліджуваних систем у політичних, культурних і загальнолюдських вимірах. При цьому порівняння здійснювалося на двох рівнях – часовому і просторовому. За допомогою емпіричних методів вивчався вітчизняний і зарубіжний (зокрема болгарський і польський) досвід підготовки майбутніх фахівців, навчально-методична документація та матеріали, нормативно-правова база галузі професійної освіти в динаміці її розвитку.

Хронологічні межі такого порівняльного дослідження систем професійної освіти у Болгарії і

Польщі охоплюють період від кінця XIX століття до початку XXI століття. Нижня межа наукового пошуку зумовлена початком формування і розбудови національних систем підготовки робітничих кадрів у цих країнах. Верхня межа – початок третього тисячоліття, коли Болгарія і Польща стали членами Європейського Союзу й реалізують завдання підготовки виробничого персоналу у контексті євроінтеграційних процесів.

Завдання цього дослідження визначалися з урахуванням основних положень концепції і мети наукового пошуку:

1. Вивчити стан дослідженості проблеми розвитку систем професійної освіти у Болгарії і Польщі у педагогічній науці.
2. Схарактеризувати соціально-економічні передумови становлення і розвитку систем професійної освіти у Болгарії і Польщі у 1880–1950 рр.
3. Проаналізувати стратегію розвитку систем професійної освіти у Болгарії і Польщі в умовах індустріалізації (1950–1990 рр.).
4. Розкрити напрями модернізації систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі у постсоціалістичний період.
5. Виявити особливості навчальних планів і програм підготовки кваліфікованих робітників у професійних навчальних закладах Болгарії і Польщі на різних історичних етапах.
6. Розкрити специфіку управління системами підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі на різних етапах.
7. Дослідити вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на трансформацію національних систем підготовки фахівців у Болгарії і Польщі в умовах Європейського Союзу.
8. Виявити основні тенденції розвитку систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі на різних історичних етапах та здійснити прогностичне обґрунтування розвитку системи професійно-технічної освіти України з урахуванням євроінтеграційних процесів.
9. Розробити спецкурс і методичні рекомендації щодо використання в Україні прогресивних ідей досвіду підготовки кваліфікованих кадрів у системах професійної освіти Болгарії і Польщі.

Чого ж дослідник досягнув, як говорить ся «на фіналі»? Наведемо основні характеристики наукової новизни і теоретичного значення цього дослідження: *вперше* у вітчизняній педагогічній науці на основі порівняльно-педагогічного вивчення здійснено цілісний аналіз розвитку систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець XIX – XX ст.); досліджено теоретико-методологічні засади професійної освіти у болгарському і польському досвіді; на

основі аналізу конкретно-історичних умов виявлено подібні підходи до професійної підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі, окреслено функції, які виконували професійні заклади різного типу; виявлено провідні тенденції реформування і трансформації систем професійної освіти; визначено чинники, що зумовлюють зміни в системах професійної освіти цих країн в сучасних умовах; охарактеризовано динаміку функціонування систем підготовки виробничих кадрів як підсистем неперервної освіти з урахуванням глобального та національного контекстів і особливостей систем професійної освіти Болгарії і Польщі, провідні ідеї і проблеми освітніх змін у Болгарії, Польщі і України в контексті європейської інтеграції; обґрунтовано теоретичні принципи розбудови систем професійної освіти Болгарії і Польщі в умовах ринкової економіки в європейському контексті; взаємодію і послідовність їх реалізації в умовах неперервної освіти; *подальшого розвитку* набули положення щодо соціально-економічної і політичної зумовленості функціонування систем підготовки кваліфікованих робітничих кадрів, доцільності їх розбудови в період децентралізації і трансформації суспільного устрою, інтеграції в світовий простір і глобалізації із збереженням національних традицій на основі принципів демократизації та гуманізації, випереджувального підходу в організації системи професійної освіти і навчання з урахуванням змін на ринку праці.

У науковий обіг введено 248 нових документів, імен, фактів, ідей, що сприятиме створенню цілісного уявлення щодо підготовки конкурентоспроможного фахівця, використанню історико-педагогічного досвіду в розвитку сучасної теорії професійної освіти України [6, с. 3–11].

У зв'язку з останнім положенням зазначимо, що українськими нормативно-правовими документами передбачено таку вимогу: в історико-педагогічних і порівняльно-педагогічних дослідженнях вказувати, що саме введено в науковий обіг (кількісні, якісні показники).

Третій приклад: докторська праця **Наталі Бідюк «Теорія і практика професійного навчання безробітних у США»** за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» (захищена 16 лютого 2010 р.).

Об'єкт цього індивідуального дослідження – освіта дорослих у США у другій половині XX – на початку XXI століття, а його предмет – система професійного навчання безробітних, основні напрями та дидактичні засади її розвитку в умовах динамічних змін на ринку праці США.

Виявити прогресивні ідеї досвіду США щодо професійного навчання безробітних, спрямованого на реалізацію збалансованої і врегульованої державної політики забезпечення зайнятості й освітньої підтримки різних категорій дорослого населення, та з урахуванням можливостей їх творчого використання здійснити теоретико-методологічне обґрунтування концептуальних засад розвитку системи професійного навчання безробітних в Україні – так визначено мету дослідження.

Положення концепції реалізовувалися в процесі виконання таких основних завдань дослідження:

1. Вивчити стан дослідженості проблеми професійного навчання безробітних у педагогічній науці.
2. Розкрити теоретико-методологічні засади професійної освіти дорослих у США.
3. Вивчити вимоги ринку праці США до професійного навчання безробітних.
4. Схарактеризувати систему професійного навчання безробітних у США.
5. Проаналізувати провідні напрями забезпечення зайнятості різних категорій безробітного населення в США на основі федеральних програм.
6. Виявити особливості організації професійного навчання безробітних у педагогічному досвіді США.
7. Розкрити специфіку професійної підготовки педагогічного персоналу для навчання безробітних та роботи з ними.
8. Обґрунтувати концептуальні засади розвитку системи професійного навчання безробітних в Україні.
9. Розробити науково-методичні рекомендації для вдосконалення професійного навчання безробітних в Україні на основі творчого використання прогресивних ідей досвіду США.

В основу авторської концепції дослідження покладено такі положення:

- професійне навчання безробітних є складовою неперервної освіти дорослих, розвиток якої зумовлений глобалізаційними та інтеграційними процесами, демографічними чинниками, інформаційно-телекомунікаційними трансформаціями, комплексом внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних та освітніх чинників розвитку будь-якої країни, розвитком людського капіталу, динамічністю освітніх потреб дорослої людини, суспільства і ринку праці;
- професійне навчання безробітних ґрунтується на філософських, соціально-економічних, психолого-педагогічних засадах, спрямованих на забезпечення суспільно-державних, індивідуальних потреб безробітних; концептуальних ідеях неперервності, відкритості, партисипативності, випереджувального розвитку;

- система професійного навчання безробітних у США має специфічні особливості; організація професійного навчання безробітних здійснюється відповідно до цілей і закономірностей розвитку американського суспільства; професійне навчання безробітних розглядається як системне, багатомірне явище, що має цілісний, неперервний, адаптивний характер, охоплює сукупність взаємопов'язаних структурних елементів (законодавчу базу, освітні заклади і центри, федеральні програми забезпечення зайнятості населення, освітні та консультаційні програми, зміст, форми, принципи організації навчання безробітних, інноваційні технології навчання, педагогічний персонал, науково-методичний супровід тощо), що впливають на забезпечення якості професійного навчання та розвиток особистості;
- теоретичне обґрунтування концептуальних засад розвитку системи професійного навчання безробітних в Україні передбачає урахування світових тенденцій розвитку освіти дорослих, прогресивних ідей досвіду США, а також вітчизняних освітніх традицій; необхідною умовою успішного функціонування системи професійного навчання безробітних в Україні є узгоджена взаємодія її системотвірних і структурних компонентів, а також різних соціальних партнерів.

Дослідження здійснювалося на основі таких підходів: *системного, функціонального, аксіологічного, особистісно орієнтованого, професійно-особистісного, суб'єкт-суб'єктного, андрагогічного*.

Про високу ефективність цього індивідуального дослідження свідчать положення, що характеризують його наукову новизну і теоретичне значення: *вперше* у вітчизняній педагогічній науці на основі міждисциплінарного підходу здійснено системний аналіз проблеми професійного навчання безробітних у педагогічній теорії і практиці США; розкрито теоретико-методологічні засади освіти дорослих в американському досвіді; схарактеризовано сучасні вимоги (демографічні, освітні, особистісні, інформаційні) ринку праці до професійного навчання безробітних; проаналізовано напрями державної політики США щодо забезпечення соціального захисту і зайнятості різних категорій безробітного населення шляхом реалізації федеральних і освітніх програм; обґрунтовано принципи та ключові положення, що зумовлюють функціонування і розвиток системи професійного навчання безробітних у США; виявлено провідні напрями діяльності центрів розповсюдження знань для безробітних у структурі університетів США, змістові характеристики освітніх програм різних напрямів і кваліфікаційних рівнів, а також особливості впровадження консультацій-

них програм для безробітних; розкрито дидактичні засади професійного навчання безробітних в освітній практиці США (форми організації навчання, використання інтерактивних педагогічних технологій, оцінювання навчальних досягнень безробітних, моделі суб'єкт-суб'єктних відносин у груповому навчанні безробітних); досліджено психолого-педагогічні умови професійної діяльності педагогічного персоналу для навчання безробітних у США; обґрунтовано можливості використання прогресивних ідей досвіду США для удосконалення системи професійного навчання безробітних в Україні на загальнодержавному, регіональному рівнях, а також на рівні служб зайнятості і навчальних закладів; *вдосконалено положення щодо*: впливу міжнародних організацій на обґрунтування стратегій розвитку освіти дорослих, у тому числі безробітних, у різних країнах; концептуальних ідей розвитку освіти дорослих; реалізації особистісно орієнтованого й андрагогічного підходів до здійснення професійного навчання безробітних та необхідності врахування особливостей різних категорій безробітних в організації їхнього навчання; соціально-психологічної адаптації безробітних до вимог ринку праці; – *подальшого розвитку набули положення* щодо еволюції становлення і розвитку теорії навчання дорослих у США; особливостей професійного консультування різних категорій безробітних в американському досвіді; організації професійного навчання дорослих в системі дистанційної освіти; оновлення механізмів забезпечення зайнятості безробітної молоді.

До наукового обігу введено нові факти, теоретичні ідеї і підходи, обґрунтовані теоретиками і практикаками США щодо розвитку системи професійного навчання безробітних; уточнено зміст окремих понять, зокрема: «андерклас», «імерсійні програми», «центри розповсюдження знань», «навчальні угоди», «навчальне партнерство», «lunch and learn навчання»; введено нові персоналії науковців США, які займаються проблемами освіти різних категорій дорослого населення [2, с. 3–10].

Якщо здійснити порівняльний якісний аналіз попередніх досліджень (Олени Аніщенко та Андрія Каплуна) [1; 6] з науковим пошуком Наталі Бідюк [2], то їх концепції, поняттєво-термінологічний апарат, етапи дослідження та методи, що використовувалися на кожному з них, є принципово різними. Це зумовлюється специфікою наукових напрямів, визначеної мети і завдань, що обґрунтовані кожним дослідником.

Четвертий приклад: докторська дисертація Валентини Радкевич *«Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю»* зі спеціальності 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» (захист 30 червня 2010 р.).

Як свідчить аналіз результатів вивчення автореферату цього дослідника, визначення об'єкта, предмета й мети наукового пошуку мають суттєві відмінності від наведених вище прикладів.

Об'єкт цього індивідуального пошуку – професійна підготовка фахівців художнього профілю. Предметом дослідження обрано дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у закладах професійно-технічної освіти. Його мета полягала в обґрунтуванні авторської концепції розвитку професійно-художньої освіти та розроблення на її основі комплексу навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел.

З урахуванням цього теоретично обґрунтовувалася концепція наукового пошуку. Дослідження проблеми професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю здійснювалося на основі міждисциплінарного підходу, що зумовило необхідність звернення до філософських, мистецьких, культурологічних, соціологічних, педагогічних і психологічних концепцій, вивчення результатів досліджень з цих та інших галузей наукового знання. Здійснюючи науковий пошук, Валентина Радкевич враховувала філософські парадигми, спрямовані на розвиток особистості майбутнього фахівця художнього профілю на основі оволодіння історичним досвідом народної культури, традицій декоративно-вжиткового мистецтва.

Художня культура в системі формування творчої особистості є визначальною в процесі її становлення як суб'єкта художньої творчості. Складовими художньої культури є декоративно-вжиткове, образотворче мистецтво та народні художні промисли, завдання яких – художнє виховання особистості, досягнення ідеалу як найвищої цінності митця, розвиток потреб і здібностей творчо перетворювати предметний світ навколишнього середовища, формування індивідуального стилю професійно-художньої діяльності.

Для вивчення особливостей розвитку професійно-художньої освіти методологічне значення має концепція неперервної освіти – освіти впродовж життя, на основі якої опрацьовувалися

положення щодо ступеневої підготовки фахівців художнього профілю. У відборі й структурованні змісту професійно-художньої освіти Валентиною Радкевич враховувалися загальнодидактичні та специфічні принципи, що розкривають сутність художньої праці. Особливість дослідно-експериментальної роботи полягала в обґрунтуванні та експериментальній перевірці інноваційної моделі професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у системі «Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла» у ПТНЗ художнього профілю. Вона проектувалася з максимальним урахуванням потреб особистості в неперервному вдосконаленні професійно-художньої майстерності й зростанні рівня творчої самореалізації в декоративно-вжитковому мистецтві. Водночас цей процес спрямовувався на задоволення потреб художнього виробництва у фахівцях із високим рівнем художніх та інтелектуальних здібностей, екологічної, економічної й правової культури, професійної компетентності в процесі створення художніх виробів, здатності працювати в умовах малого і середнього підприємництва та індивідуальної трудової діяльності. Такий підхід зумовлював необхідність організації в єдину систему загальнохудожніх і технологічних знань, практичних умінь на засадах синтезу народного мистецтва й технологій сучасного художнього виробництва, а також інтеграції змісту і видів професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел.

Реалізуючи положення щодо професійної самостійності учнів ПТНЗ художнього профілю, дослідник передбачав створення необхідних умов для зростання рівня самостійної професійної діяльності, зокрема усіх її взаємопов'язаних компонентів (технологічно-виконавчого, художньо-результативного, творчо-проектувального, художньо-мотиваційного, виставково-позиціонувального).

Ефективність професійно-художньої освіти залежить від якості запропонованого комплексу навчально-методичного забезпечення (програми, підручники, навчально-методичні посібники, дидактичні матеріали для ступеневої підготовки фахівців, творчі завдання різної складності тощо). Поєднання синергетичного, культурологічного, аксіологічного й компетентнісного підходів уможливило розвиток методологічної, технологічної й дослідницької культури педагогічного персоналу ПТНЗ художнього профілю.

Оскільки це індивідуальне дослідження є експериментальним з дидактики професійної

педагогіки, то в ньому обґрунтовано загальну і часткові гіпотези.

Провідні ідеї концепції, розроблені Валентиною Радкевич, знайшли втілення в загальній гіпотезі дослідження, яка полягає в тому, що якість професійного навчання в закладах профтехосвіти художнього профілю підвищується завдяки теоретико-методологічному обґрунтуванню концептуальних засад розвитку професійно-художньої освіти й розробленню та впровадженню на їх основі комплексу навчально-методичного забезпечення, спрямованого на зростання рівня професійної самостійності й творчої самореалізації особистості фахівців художніх промислів і ремесел в декоративно-вжитковому мистецтві. Часткові гіпотези сформульовано таким чином:

- якість професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел забезпечується формуванням у них професійно важливих знань і вмінь з урахуванням прогресивного педагогічного досвіду учнівства в художньому ремеслі й технологій сучасного художнього виробництва;
- професійне навчання в ПТНЗ художнього профілю буде ефективним, якщо зміст професійно-художньої освіти враховуватиме етнокультурні (регіональні) традиції розвитку народного мистецтва, а форми організації – забезпечуватимуть реалізацію індивідуального підходу до оволодіння художнім ремеслом й індивідуальним стилем виготовлення;
- професійна самостійність учнів ПТНЗ художнього профілю зростатиме, якщо в навчально-виробничому процесі використовуватиметься авторський комплекс навчально-методичного забезпечення, що охоплює теоретичні матеріали розвивального характеру, систему самостійних творчих завдань й етнографічних практик на базі музеїв декоративно-вжиткового мистецтва;
- ефективність професійної підготовки фахівців художніх промислів і ремесел підвищується за умови сформованості у педагогів ПТНЗ художнього профілю методологічної, технологічної й дослідницької культури.

Відповідно до предмета, мети, гіпотез визначено вісім основних завдань:

1. Вивчити історико-педагогічні аспекти вітчизняного досвіду підготовки фахівців для художніх промислів і ремесел.
2. Розробити авторську концепцію розвитку професійно-художньої освіти в Україні.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у системі «Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла».
4. Обґрунтувати принципи відбору і структуровання змісту навчального матеріалу для

професійної підготовки майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел.

5. Виявити особливості організації професійного навчання в ПТНЗ художнього профілю.
6. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити комплекс навчально-методичного забезпечення професійно-художнього навчання, виявити його вплив на формування професійної самостійності майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел.
7. Обґрунтувати методичні засади діяльності педагога ПТНЗ художнього профілю.
8. Здійснити обґрунтування перспектив розвитку професійно-художньої освіти в Україні.

У цьому індивідуальному дослідженні використано принципово інший комплекс дослідницьких методик як на етапі констатувального, так і на етапі формувального експериментів. Саме тому й результати дослідження Валентини Радкевич мають інші ознаки, характерні для експериментального дослідження з дидактики професійної освіти.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження Валентини Радкевич полягають у тому, що *вперше розроблено* концепцію розвитку професійно-художньої освіти, в якій визначено інноваційну мету, завдання і принципи підготовки майбутніх фахівців художнього профілю в умовах соціально-культурного розвитку суспільства, зростання свідомого ставлення до збереження традицій і відродження народного мистецтва; *теоретично обґрунтовано* та експериментально перевірено модель професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел у системі «Педагогічна майстерня майстра художнього ремесла», особливість якої полягає в індивідуалізації професійного розвитку та творчої самореалізації особистості фахівця в декоративно-вжитковому мистецтві; *визначено* ієрархію цілей професійно-художнього навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел (загальна ціль, підцілі, стратегічні, проміжні, оперативні цілі, кінцева ціль), спрямовану на досягнення культурно-освітнього ідеалу особистості, суспільства і художнього виробництва; *розроблено* систему специфічних принципів відбору і структурування змісту професійно-художньої освіти та виробничого навчання, що розкривають культурологічні, аксіологічні, етнокультурні, технологічні основи майбутньої професійно-художньої діяльності; *визначено* критерії оцінювання рівнів сформованості професійної самостійності майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел, культури професійно-педагогічної діяльності педагогів ПТНЗ художнього профілю; *удосконалено* дидактичні засади

професійного навчання майбутніх фахівців художніх промислів і ремесел, навчально-методичне забезпечення, що уможливорює наступність змісту професійно-художньої освіти, її гуманізацію і фундаменталізацію, розвиток професійної самостійності й творчих здібностей особистості на різних ступенях навчання; підходи до розроблення професійних і освітніх стандартів художнього профілю; *подальшого розвитку* набули положення щодо врахування в змісті професійно-художньої освіти етнокультурних традицій народного мистецтва й досвіду учнівства в художньому ремеслі на різних історичних етапах [8, с. 5–11].

Висновки. На нашу думку, розвиток сучасної науки актуалізує проблему забезпечення єдності методологічних принципів і методичних основ розв'язання наукових проблем; здійснення фундаментальних і прикладних міждисциплінарних досліджень з пріоритетних наукових напрямів у тісному зв'язку з підготовкою фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів; нагальність підготовки висококваліфікованих фахівців-дослідників, здатних до самостійної науково-дослідницької діяльності; упровадження прогностичних результатів наукових пошуків у практичну діяльність навчальних закладів різних типів, забезпечення тісного взаємозв'язку науки і практики.

Література

1. Аніщенко О.В. Проблема наукової організації праці учнів загальноосвітньої і професійної школи в історії розвитку педагогічної науки і практики в Україні (кінець XIX — XX століття): автореф. дис. ... д. пед. н.: 13.00.01 / Олена Аніщенко. — К., 2009. — 42 с.
2. Бідюк Н.М. Теорія і практика професійного навчання безробітних у США: автореф. дис. ... д. пед. н.: 13.00.04 / Наталя Бідюк. — К., 2010. — 41 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укл. і гол. ред. В.Г. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — С. 571.
4. Гончаренко С. Про критерії оцінювання педагогічних досліджень / Семен Гончаренко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: 12.04.2013 <lib.npu.edu.ua/full_txt/S0630401002.rtf>. — Загол. з екрану. — Мова укр.
5. Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2010 році / Відп.: В.І. Луговий, М.І. Бурда. — К., 2011. — 367 с.
6. Каплун А.В. Розвиток систем підготовки кваліфікованих робітників у Болгарії і Польщі (кінець XIX — XX ст.): автореф. дис. ... д. пед. н.: 13.00.04 / Андрій Каплун. — К., 2010. — 42 с.
7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. — Минск: Современное слово, 2005. — 720 с.
8. Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: автореф. дис. ... д. пед. н.: 13.00.04 / Валентина Радкевич. — К., 2010. — 456 с.
9. Словарь иностранных слов. — 14-е изд., испр. — М.: Русский язык, 1987. — 608 с.

НЫЧКАЛО Н. Г.

ОСОБЕННОСТИ ОБОСНОВАНИЯ КОНЦЕПЦИЙ СОВРЕМЕННЫХ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Автором проанализированы особенности обоснования концепций современных научно-педагогических исследований. Охарактеризованы нетрадиционные подходы к обоснованию авторских (индивидуальных), коллективных (отдельных творческих групп или различных научных школ) исследовательских концепций. Доказано, что концепции, понятийно-терминологический аппарат, этапы научного поиска и методы, используемые на каждом этапе исследования, отличаются, что обусловлено спецификой научных направлений, определенной цели и задач, которые обоснованы каждым исследователем.

Ключевые слова: концепция, концепции научно-педагогических исследований, индивидуальные, коллективные исследования, объект, предмет, цель, задачи, гипотеза, научная новизна, практическое и теоретическое значение исследования.

NICHKALO N. G.

FEATURES STUDY OF THE CONCEPT MODERN SCIENTIFIC RESEARCH AND TEACHING

The author analyzes the features justify the concepts of modern scientific and educational research. Characterized by non-traditional approaches to the justification of copyright (individual) and collective (group or individual creative different schools) research concepts. It is proved that the concept, conceptual and terminological apparatus, stages of scientific research and the methods used at each stage of the study are different, due to the specific scientific areas defined goals and objectives, which are substantiated by each researcher.

Keywords: concept, the concept of scientific and educational research, individual, collective research, object, purpose, objectives, hypothesis, scientific novelty, practical and theoretical study.